

ПЕРЕДМОВА

Подобається це чи ні, але основні проблеми сучасної політики дійсно є чисто економічними і не можуть бути зрозумілими без знань економічної теорії
Людвіг фон Мізес

Розв'язання складних соціально-економічних проблем в умовах розвитку національної економіки, її поступової інтеграції у європейський та світовий економічний простір потребують якісного оновлення змісту і форм організації навчання майбутніх фахівців у галузі економіки, перегляд та переосмислення багатьох усталених традицій, внесення доповнень і коректив у систему вітчизняної економічної освіти. Міцність фундаменту економічної освіти кожної конкретної особи, її здатність успішно здійснювати професійну діяльність багато в чому залежить від глибини і якості набутих економічних знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, які формуються у процесі вивчення аналітичної економіки.

Метою даного навчального посібника є систематизований виклад основ сучасної економічної теорії для надання студентам фундаментальних знань із загальних питань функціонування економіки на мікро-, макро- та міжнародному рівнях, базових методів пізнання та аналізу економічних явищ і процесів, формування умінь і навичок щодо орієнтації та прийняття оптимальних рішень в різних практичних ситуаціях.

Для реалізації цієї мети автори навчального посібника в кожній темі представляють не тільки теоретичний матеріал, а й пропонують економічний практикум у вигляді питань для самоперевірки знань, тестів, вправ, задач. У посібнику представлено глосарій (словник економічних термінів) та список використаної й рекомендованої літератури вітчизняних і зарубіжних авторів з економічної теорії, що надає студентам можливість більш якісно здійснювати самостійне навчання.

При написанні навчального посібника автори використали наукові досягнення представників різних економічних шкіл та напрямів, накопичений

досвід викладання економічних дисциплін у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди. Матеріал адаптовано до нових стандартів та освітніх програм підготовки фахівців з економіки у закладах вищої освіти.

Навчальний посібник буде корисним здобувачами вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» в процесі вивчення дисциплін теоретичного блоку економічної науки (політичної економії, мікроекономіки, макроекономіки, історії економіки та економічної думки тощо), проходження педагогічної практики, підготовки до іспитів, написання курсових робіт та складання кваліфікаційного іспиту з економічної теорії.

Над створенням даного навчального посібника працював **авторський колектив** під керівництвом академіка НАПН України І.Ф. Прокопенка – загальна редакція, передмова, теми 1, 2, 11 (у співавт.): Д.О. Гончаров, к.п.н., доцент кафедри – теми 6, 11; О.В. Мельникова, к.п.н., доцент – теми 1, 2 (у співавт.); О.В. Олійник, доцент – теми 8, 11 (у співавт.); Ю.О. Олійник, к.п.н., доцент кафедри – теми 3, 9; І.В. Осьмірко, к.е.н., доцент – теми 14, 15; В.К. Сідельнікова, к.п.н., доцент – теми 7, 16; І.В. Сідельнікова, к.е.н., доцент, професор кафедри – теми 4, 5; В.В. Соляр, к.е.н., доцент – теми 19, 20; Л.П. Радченко, к.е.н., доцент, професор кафедри – теми 17, 18; Н.В. Шиловцева, к.е.н., доцент, професор кафедри – теми 12, 13.

Автори посібника висловлюють щирю подяку рецензентам та будуть вдячні за зауваження і пропозиції щодо вдосконалення структури, змісту та форми викладу навчального матеріалу.

Тема 19 Глобалізація та розвиток світового господарства

Основні питання теми

- 19.1. Глобалізація як закономірний наслідок світогосподарського розвитку
- 19.2. Глобальні проблеми та шляхи їх вирішення
- 19.3. Сутність, передумови та цілі економічної інтеграції
- 19.4. Форми та економічні наслідки інтеграції

Особливістю розвитку сучасного світу є глобалізація. Цей процес знаходить своє відображення не тільки в економіці, але й торкається інших сфер нашого життя – політики, культури, ідеології, безпеки, довкілля. Останні роки інтерес до проблем глобалізації виявляють не лише вчені, а й усе суспільство, виник навіть міжнародний антиглобалістський рух. Що ж це за суперечливе явище, коли воно виникло, які його основні прояви та наслідки? Ці питання будуть розглянуті в даній темі.

19.1. Глобалізація як закономірний наслідок світогосподарського розвитку.

Глобалізація (від фр. *global* – “всезагальний, такий, що охоплює усю земну кулю”) – це багатогранний процес, який охоплює усі сторони суспільного розвитку і втілюється у зростаючій взаємозалежності країн світу в результаті формування єдиного всесвітнього господарського організму.

Проблему глобалізації вчені активно розпочали вивчати в 90-ті роках ХХ ст., але сам процес розпочався набагато раніше – у другій половині ХІХ ст. внаслідок суттєвих змін, які в той час відбувалися в галузі науки, технологій та комунікацій.

В історії світової економіки можна виділити два етапи швидкої інтернаціоналізації господарського життя та стійкого економічного зростання. Перший проходив в кінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст., другий, розпочався після ІІ Світової війни і триває зараз. Таким чином, ми є свідками нового етапу глобалізації.

Фактори глобалізації

Процес сучасної глобалізації розгортається під впливом цілої низки різноманітних **факторів**: техніко-технологічних, соціально-економічних, політичних, морально-етичних і культурних (див.рис. 19-1).

Розглянемо детальніше деякі з них, а саме соціально-економічні фактори, оскільки, на думку багатьох дослідників, інші групи факторів зробили глобалізацію можливою, а перша група – реальною.

Найважливішою передумовою глобалізації стала **інтернаціоналізація виробництва** окремих країн. Процес виробництва виходить за національні межі та відбувається завдяки міжнародній кооперації. Продукт стає інтернаціональним.

Рис. 19-1. Фактори глобалізації.

Вітчизняні компанії також орієнтуються у своїй діяльності на світовий ринок. Завдяки міжнародній торгівлі, світові ціни та техніко-економічні показники, стають критеріями ефективності окремого підприємства, галузі, національного господарства.

Вихід виробництва за національні межі активно відбувається під впливом **транснаціональних корпорацій (ТНК)**. Національні за своєю приналежністю (американські, японські, європейські) компанії створюють свої підрозділи (філії, дочірні підприємства, асоційовані компанії) в інших країнах і стають складовою частиною національних господарських комплексів.

Можна стверджувати, що саме ТНК є основним суб'єктом глобалізації економіки та їх рушійною силою. Сьогодні у світі налічується близько 82 000 ТНК. У найбільших за розміром капіталів транснаціональних компаніях зайнято близько 70 млн. осіб. Більше 50% обсягів виробництва у світі припадає саме на ТНК. Розміри світової торгівлі, міжнародної міграції капіталу та міжнародного обміну технологіями сягають 80%.

В Україні представляють свою діяльність близько 30 транснаціональних корпорацій, які мають понад 7 тис. представництв та філій. Найбільше таких підприємств працює в харчовій, нафтогазовій і тютюновій промисловості.

Ще одним важливим чинником глобалізації світової економіки є **інтернаціоналізація кредитно-банківської системи та фінансових ринків**. З одного боку, національні відмінності кредитно-банківських систем практично зникають. Будь-які зміни в процентних ставках однієї країни практично одразу викликають зрушення в інших, таким чином, процентні ставки мають чітку тенденцію до синхронізації. З другого боку, національні фінансові ринки стають вузькими для задоволення потреб у фінансуванні, тому джерелом кредитування стають міжнародні фінансові ринки та ринки інших країн.

Значну роль у посиленні глобалізації відіграють **міжнародні економічні організації** (Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Світова організація торгівлі тощо), а також численні регіональні організації. Їх діяльність стала основою лібералізації руху товарів та послуг, факторів виробництва, а результатом спільних зусиль – запровадження спільних критеріїв макроекономічної політики, уніфікація законодавства різних країн щодо податкової, бюджетної, аграрної та антимонопольної політики.

Глобалізація є складним процесом, в межах якого виокремлюють техносферу, економічну, геополітичну, соціокультурну та інші складові. В свою чергу, **глобалізація економіки – це процес об'єднання національних економік у цілісну систему, яка об'єднується спільними планетарними виробничо-збутовою, фінансовою та інформаційною системами**. Умовно її можна проілюструвати схемою, викладеною на рис.19–2.

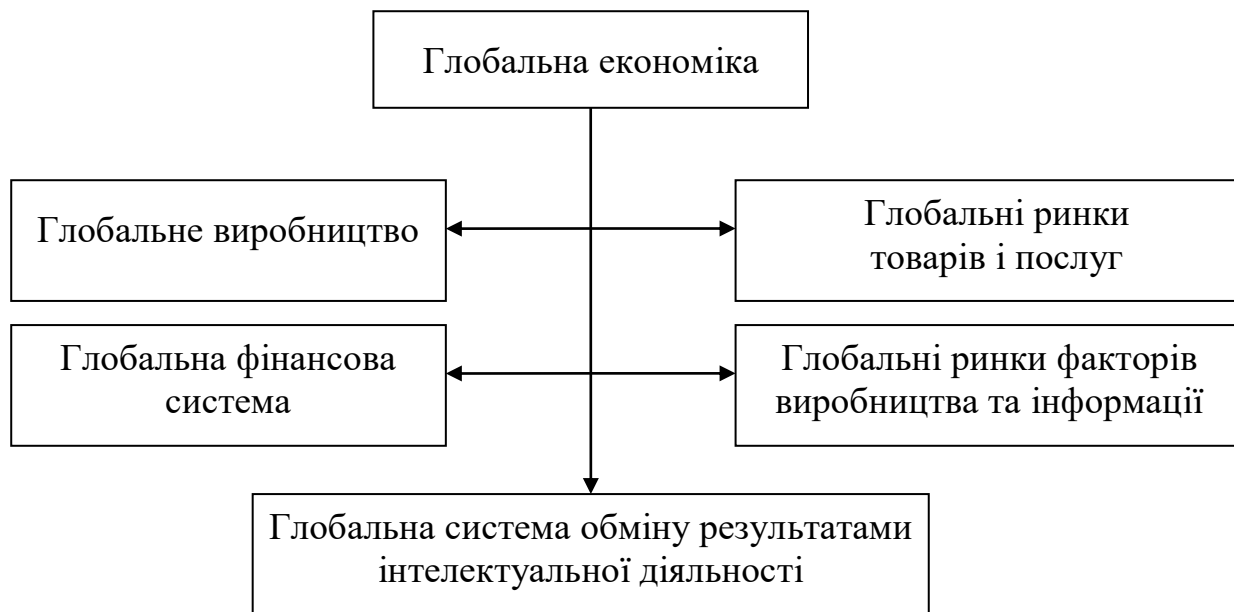

Рис.19-2. Основні складові глобалізації економіки.

Рівні глобалізації економіки

Глобалізація економіки, як явище, має свої прояви на **декількох рівнях**:

1. Світовий – це економічна взаємозалежність країн та регіонів, переплетіння їх господарських комплексів та економічних систем;

2. Національний – зростання відкритості національної економіки, її інтегрованості у світову господарську систему;

3. Галузевий – зростання взаємопов'язаності конкурентоспроможності компанії всередині галузі в певній країні, що робить її конкурентоспроможною в інших країнах;

4. Рівень компанії – поширення глобальних корпорацій як головних суб'єктів багатонаціонального виробництва, зорієнтованого на всесвітні джерела постачання та ринки збуту.

Наслідки та суперечності глобалізації

Глобалізація призводить до формування планетарних ринків товарів та послуг, факторів виробництва, фінансів. Одночасно зростає відкритість і взаємозалежність національних

економік, все більшу роль у регулюванні світового господарства відіграють наднаціональні міжнародні організації.

Всі ці явища здійснюють суперечливий вплив на розвиток різних країн та світової економіки в цілому. Якими ж є позитивні наслідки глобалізації та хто найбільше виграє від них?

Перш за все, можна стверджувати, що відкритість економіки країни, її включення в процес глобалізації є основою **прискореного економічного зростання**. Підвищення його темпів можна пояснити дією таких чинників:

- поглиблення міжнародного поділу праці та спеціалізації виробництва, що дозволяє більш ефективно використовувати ресурси;
- дія ефекту масштабу виробництва, орієнтованого не на національний, а на світовий ринок;
- посилення конкурентної боротьби на світовому рівні, яка стимулює підвищення ефективності виробництва;
- розширення до світових масштабів фінансової бази для здійснення інвестицій.

Безперечними позитивними рисами глобалізації є також *підвищення рівня життя людей, якісні зміни в охороні здоров'я та освіті*. Основою цього стали стійке економічне зростання та розповсюдження по всьому світу досягнень в сферах медичного обслуговування та освіти.

Ці позитивні зрушення знайшли свої прояви у різних групах країн. Наприклад, найбільші успіхи у розвитку медицини були досягнуті у багатьох регіонах, але суттєво покращилося здоров'я людей в бідних країнах. Так, коефіцієнт дитячої смертності за останні роки скоротився до 6 проміле на 1000 народжених живими, материнської смертності – 10 жінок на 100 тис. породілей. В галузі освіти також відбулися суттєві зміни. Рівень неписьменності серед дорослого населення в країнах, що розвиваються, зменшився на 30-40%.

До **неекономічних позитивних наслідків глобалізації** можна також віднести:

- посилення міжнародної координації, зменшення загрози міжнародних конфліктів, локальних війн;

- поширення ідей гуманізму, демократії, захисту громадянських прав та основних свобод людини.

Одночасно треба звернути увагу на те, що глобалізація породжує негативні наслідки, які, навіть, викликали до життя світовий антиглобалістський рух.

Сутність та класифікація глобальних проблем

Перш за все, потрібно підкреслити те, що найбільш активно до процесу глобалізації залучені промислово розвинені країни. Саме вони в першу чергу користуються перевагами глобальних економічних процесів. Країни, що розвиваються та є периферією світового господарства, навпаки, використовують такі переваги набагато менше. Це стає причиною такого негативного процесу як *нерівність соціально-економічного розвитку різних груп країн*, одні з яких стають ще багатшими, а інші – ще біднішими.

Інша серйозна проблема – *зростання розриву між товарними та фінансовими ринками і внаслідок цього їх нестабільність*. Посилення взаємозалежності національних економік призводить до того, що економічна криза, яка виникає в одній країні, розповсюджується на регіони і навіть на світове господарство в цілому.

Негативними наслідками глобалізації можна вважати також *створення глобальної мережі злочинного бізнесу та міжнародного тероризму*. Крім цього, *втрачається самобутність національної культури*, на яку поширюються єдині світові стандарти.

Ще одним суттєвим негативним проявом процесу глобалізації є *виникнення та загострення глобальних проблем*.

19.2. Глобальні проблеми та шляхи їх вирішення.

Глобальні проблеми – це проблеми, пов'язані з природно-антропогенними явищами, що виникли внаслідок процесу розвитку сучасної цивілізації і мають загальнопланетарний характер як за своїми масштабами та значенням, так і за способами вирішення.

Глобальні проблеми характеризуються **основними рисами**, які вирізняють їх від регіональних або локальних:

- універсальність (безпосередньо стосуються всіх країн світу та всіх верств населення);
- загальність (можуть бути вирішені тільки спільними зусиллями світового співтовариства);
- взаємопов'язаність (пов'язані між собою, загострення однієї з них посилює інші проблеми).

Вперше питання про глобальні проблеми було поставлено вченими у 80-ті роки минулого століття. Різні дослідники виділяють від 9 до 20 таких проблем, але незалежно від їх кількості, їх можна об'єднати у **три групи**:

1. *проблеми, що пов'язані зі взаємодією природи та суспільства*, основна причина існування яких полягає у протиріччі між безмежними потребами

людства та обмеженістю природних ресурсів (продовольча, енергетична, сировинна проблеми);

2. *проблеми, що пов'язані з відносинами між країнами* (ядерна загроза людству, регіональні та міжнародні конфлікти, роззброєння, відсталість окремих країн та цілих регіонів);

3. *проблеми розвитку людини і забезпечення її майбутнього* (здоров'я та тривалість життя, права людини; боротьба зі злочинністю, наркобізнесом, тероризмом; нестабільність сім'ї та послаблення зв'язку поколінь тощо).

Основні глобальні економічні проблеми
--

Серед глобальних економічних проблем в першу чергу треба виділити **екологічну проблему**. Це незворотні антропогенні зміни екосистеми, глобальне порушення природної рівноваги й деградація природного середовища, яке втрачає здатність до відтворення, асиміляції та саморегулювання.

Зараз зонами екологічної небезпеки визнані Аральське, Балтійське Чорне та Азовське моря, Перську та Мексиканську затоки, Урал, Ефіопію, Нову Землю та деякі інші регіони нашої планети. Україна має найвищий інтегральний показник антропогенних навантажень на природне середовище.

Другою найважливішою проблемою людства є **продовольча проблема**, яка знаходить своє вираження у постійному голодуванні (500-550 млн. людей), хронічному недоїданні (1-1,3 млрд. людей) або неповноцінному харчуванні значної частини населення країн, що розвиваються, та бідніших верств населення інших країн.

В Індії 50% дітей потерпають від недоїдання, а 25% часто ходять голодними. Більше 30 000 дітей щороку вмирають від голоду в Афганістані.

Недоїдання є основною причиною смерті третини дітей у світі. За статистикою щогодини у світі від голоду вмирають 300 дітей.

Наступна глобальна проблема – це **ресурсно-енергетична**, сутність якої полягає в тому, що сукупне споживання енергоносіїв та сировини перевищує припустимий максимум, в межах якого немає негативного впливу на довкілля.

Для розв'язання цих та інших глобальних проблем необхідні перегляд і побудова системи міжнародних відносин на засадах загальнолюдських цінностей, об'єднання зусиль та ресурсів людства на основі усвідомлення єдності інтересів та спільної відповідальності перед майбутніми поколіннями.

Основними формами міжнародного співробітництва у розв'язанні глобальних проблем є:

- здійснення спільних проектів і програм по ліквідації зон економічного лиха;
- встановлення уніфікованих норм та правил природокористування;
- роззброєння і конверсія;
- виділення кредитів та допомога країнам, що розвиваються, у вирішенні проблем злиднів, голоду, хвороб, неграмотності;
- загальнопланетарні та регіональні угоди під егідою ООН та інших міжнародних організацій тощо.

19.3. Сутність, передумови та цілі економічної інтеграції.

Як вже було зазначено, одним з проявів, а також фактором виникнення та прискорення глобалізації є економічна інтеграція.

Сутність та причини економічної інтеграції

Економічна інтеграція – це процес об'єднання та взаємного зближення національних економік, який призводить до появи

спільного ринкового простору, створення інтернаціональних форм господарювання, збільшення взаємозалежності виробничих комплексів, широкого узгодження економічної політики та її спільного регулювання на основі міждержавних угод.

Серед причин виникнення і розвитку інтеграції виділяють такі:

Рівень економічного розвитку і внутрішня ринкова структура країн що інтегруються приблизно однакові. Інтеграційні процеси активніше проходять між тими країнами, що мають приблизно однаковий рівень економічного розвитку. Всі інтеграційні об'єднання між країнами з різним рівнем економічного розвитку зараз знаходяться тільки на етапі становлення, тому неможливо зробити однозначні висновки щодо перспектив створення інтеграційних об'єднань такого типу та ефективності їх функціонування. Адже в цьому випадку мова може йти тільки про створення перехідних угод про асоціації, спеціальне партнерство, торгові преференції, а не повноцінну взаємодію країн як суб'єктів інтеграції.

1. *Географічне розташування.* Наявність в більшості випадків спільного кордону та історично обумовлених економічних зв'язків. Більшість світових інтеграційних об'єднань починалися з декількох сусідніх країн, що розташовані на одному континенті, в безпосередній близькості одна від одної, пов'язані транспортними комунікаціями та спільною мовою спілкування. З часом до початкової групи країн – інтеграційного ядра, - що стали ініціаторами об'єднання, приєднувалися інші сусідні держави.

2. *Спільність соціально-економічних проблем.* Завданням економічної інтеграції є вирішення низки конкретних нагальних проблем, що постають перед країнами-учасниками інтеграційного об'єднання. Наприклад, країни, зайняті проблемою створення ринкової економіки, не можуть інтегруватися з країнами, рівень розвитку яких потребує введення загальної валюти тощо.

3. *Демонстраційний ефект.* В інтеграційних об'єднаннях, як правило, мають місце позитивні економічні зрушення, що спонукає інші країни до якнайшвидшого приєднання до інтеграційної спільноти. Наприклад, демонстративний ефект виявляється у прагненні більшості постсоціалістичних країн до набуття членства в ЄС.

4. *«Ефект доміно».* Після того, як більшість країн того чи іншого регіону стали членами інтеграційного об'єднання, решта країн, що залишилися поза його межами, неминуче стикаються з деякими труднощами, що пов'язані з переорієнтацією економічних зв'язків країн-учасників інтеграційного

об'єднання. Іноді це навіть призводить до зменшення торгівлі країн поза межами даної групи. Деякі з них, навіть не маючи істотного первинного інтересу до інтеграції, з часом приєднуються (в основному через побоювання залишитися осторонь, опинившись таким чином в не вигідному економічному становищі).

Цілі інтеграції

Численні інтеграційні об'єднання, що виникають і розвиваються в сучасній міжнародній економіці, мають схожі завдання. Розглянемо їх більш детально та визначимо **основні цілі інтеграції**.

1. *Використання переваг економії від масштабу.* Це дозволяє забезпечити розширення ринку, скоротити трансакційні витрати, а також скористатися іншими перевагами на основі теорії економіки масштабу. Також сприяє залученню прямих іноземних інвестицій, більший ефект від розміщення яких досягається саме на значних за розмірами ринках. Так, збільшення регіональних ринків масштабів є головною метою інтеграційних угруповань країн Центральної Америки і Африки.

2. *Створення сприятливого зовнішньополітичного середовища.* Мається на увазі розширення співробітництва країн-учасників у політичній, військовій, соціальній, культурній та інших неекономічних сферах.

3. *Вирішення завдань торгівельної політики.* Регіональна інтеграція розглядається як спосіб зміцнення позицій країн, що беруть участь в багатосторонніх торговельних переговорах в межах ВТО. Очевидно, що узгоджені виступи від блоку країн є більш вагомими і спричиняють більш сприятливі наслідки у сфері торгівельної політики. Таким чином створюється більш стабільне і передбачуване середовище для взаємної торгівлі, ніж при багатосторонніх переговорах, учасники яких керуються різними інтересами.

4. *Сприяння структурній перебудові економіки.* Приєднання країн, що здійснюють глибокі економічні реформи, до регіональних торговельних угод країн з більш високим рівнем ринкового розвитку, є запорукою майбутньої економічної стабільності регіону.

5. *Підтримка молодих галузей економіки.* Навіть якщо інтеграційне об'єднання не передбачає дискримінаційних заходів проти третіх країн, його можна розглядати як засіб підтримання місцевих виробників, для яких виникає більш широкий регіональний ринок.

19.4. Форми та економічні наслідки інтеграції.

Інтеграційні процеси в різних регіональних угрупованнях мають різну глибину та інтенсивність, тому за ступенем інтегрованості виділяють такі **типи інтеграційних об'єднань**:

- зона преференційної торгівлі;
- зона вільної торгівлі;
- митний союз;
- спільний ринок;
- економічний союз.

Зона преференційної торгівлі – це початкова стадія інтеграції. Преференційна угода між двома або групою країн передбачає лібералізацію взаємної торгівлі деякими товарами та послугами. Вона може також включати полегшення умов для руху робочої сили та капіталу, але й тут залишаються певні обмеження. Саме на цій стадії знаходяться більшість регіональних інтеграційних об'єднань світу: *АТЕС* (Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво, засноване у 1989 р.), *АСЕАН* (Асоціація Південно-Східної Азії, 1967 р.) та ін.

Зона вільної торгівлі являє собою асоціацію країн, які погоджуються скасувати всі тарифні і нетарифні бар'єри між собою. Проте, кожен учасник має свій власний набір торговельних обмежень для інших країн. Прикладом такого ступеня інтеграції є *НАФТА* (Північноамериканська угода про вільну торгівлю, 1992 р.), учасниками якої є Сполучені Штати, Канада і Мексика. До цього типу можна також віднести й *ЛАІ* (Латиноамериканська асоціація інтеграції, 1980 р.).

Митний союз є угодою між двома і більше країнами-партнерами у торгівлі щодо усунення всіх тарифних і нетарифних торговельних бар'єрів між ними. Одночасно кожна країна-учасник застосовує ідентичні торговельні обмеження проти країн, які не є членами митного союзу. Результатом спільної зовнішньоторговельної політики є вільна торгівля всередині митного союзу, причому вирівнюються торговельні обмеження відносно інших країн. Добре відомим прикладом є *Бенілюкс* (Бельгія, Нідерланди і Люксембург), що був сформований у 1948 р.

Спільний ринок – це група країн-партнерів у торгівлі, що дозволяє вільний рух товарів і послуг між країнами-учасницями, ініціювання спільних обмежень у сфері зовнішньої торгівлі відносно інших країн та вільний рух факторів виробництва через національні кордони всередині економічного блоку.

Таким чином, спільний ринок має більш завершену стадію інтеграції порівняно з попередніми формами. Прикладом цієї форми інтеграції може бути об'єднання чотирьох латиноамериканських країн *МЕРКОСУР* (Спільний ринок країн Південного Конуса, 1991 р.). На стадії спільного ринку з 1977 р. по 1992 р. знаходилось таке добре відоме в світі об'єднання, як *ЄС* (Європейський Союз, 1957 р.).

Економічна інтеграція може еволюціонувати в **економічний союз**, в якому гармонізуються національна, соціальна, податкова і фіскальна політики, причому адмініструються вони наднаціональними органами.

Завдання його створення є більш амбіційним, ніж досягнення інших форм інтеграції. Причина цього полягає в тому, що зона вільної торгівлі, митний союз чи спільний ринок в основному є результатами скасування існуючих торговельних бар'єрів, натомість економічний союз вимагає домовленості щодо передачі економічного суверенітету наднаціональну органу.

Найвищим ступенем економічного союзу є уніфікація національних валютних політик і запровадження спільної валюти, що адмініструється наднаціональним монетарним органом. Таким чином, економічний союз

включає і вимір валютного союзу. Класичним прикладом економічного союзу є ЄС у його сучасному вигляді.

Зараз у світі налічується понад 30 регіональних об'єднань, які знаходяться на різних стадіях інтеграції та відіграють різну роль у розвитку міжнародної економіки. Серед найвідоміших економічних об'єднань слід назвати вже зазначені вище ЄС, НАФТА, АТЕС. Основні параметри їх розвитку наводяться в табл. 19-1.

Таблиця 19-1 Частка регіональних об'єднань в основних економічних показниках розвитку на початку XXI ст., %

Критерій	ЄС	НАФТА	АТЕС*
Населення	7	5	34
ВВП	24	26	29
Експорт	43	17	25
Інвестиції	19	19	36

* АТЕС без країн-членів НАФТА

Економічні ефекти

Яким буде можливий вплив інтеграційного об'єднання на розвиток та добробут країн-учасниць? Теорія економічних ефектів інтеграції пов'язана з ім'ям канадського економіста Джекоба Вайнера. Згідно з його теорією митного союзу після створення останнього в економіці виникають два типи ефектів: статичні та динамічні.

Статичні ефекти – це економічні наслідки, що виникають безпосередньо після створення об'єднання.

Найважливішим статичним ефектом є **ефект створення торгівлі**, переорієнтація національних споживачів з менш ефективного внутрішнього джерела постачання товару на більш ефективне зовнішнє джерело (імпорт), яка стала можливою внаслідок скасування митних обмежень імпорту.

Цей ефект завжди буде позитивним, в умовах вільної взаємної торгівлі зростає добробут всіх країн, які беруть участь у митному союзі. У країни-експортера збільшується експорт. У країни-імпортера за рахунок імпорту зростають обсяги споживання товарів. Імпортні товари на національному ринку стають дешевшими, неефективні місцеві товари заміщуються більш ефективними імпортними, внаслідок чого зростає добробут всієї країни.

Наступним статичним ефектом є **ефект відхилення торгівлі**, що виникає, якщо угода підписується з країною, яка менш ефективно виробляє певний товар. Тоді національні споживачі переорієнтуються в імпорті цього товару з більш ефективного позаінтеграційного джерела постачання на менш ефективне внутрішньоінтеграційне.

Ефект відхилення торгівлі у чистому вигляді завжди буде негативним – добробут країн-учасниць об'єднання знизиться внаслідок менш ефективного використання обмежених ресурсів, ніж це було б можливим в умовах вільної торгівлі.

При створенні митного союзу ці два ефекти, як правило, виникають одночасно. Тому можна зробити висновок, що формування митного союзу підвищить добробут його учасників, а також решти світу, якщо позитивний ефект створення торгівлі більш ніж компенсує негативний ефект відхилення торгівлі.

Крім цього, до групи статичних ефектів можна віднести *зменшення витрат бюджету на утримання митних та прикордонних органів*. Також об'єднання може суттєво вплинути на світовий попит та світову ціну окремих товарів, внаслідок чого можливе *покращення умов його торгівлі на світовому ринку*.

Динамічні ефекти – це економічні наслідки, для прояву яких необхідний певний термін, пов'язаний з розвитком об'єднання. Вони включають економію від масштабу, більший рівень конкуренції та стимулювання інвестицій.

Можливо, найбільш помітним результатом митного союзу є збільшення ринку. Здатність виробників вільно проникати на ринки інших країн-учасниць надає їм **вигоди від економії від масштабу**, чого б не могло існувати на менших ринках з торговельними обмеженнями. Більші ринки можуть забезпечувати ефективність через вищий ступінь спеціалізації працівників і машин, використання найбільш ефективного обладнання, а також більш повне використання побічних продуктів. Існують факти на користь того, що у країнах ЄС була досягнута значна економія від масштабу по такій продукції, як сталь, очищена мідь, автомобілі та взуття.

Більш широкі ринки також забезпечують **більшу конкуренцію між виробниками всередині митного союзу**. Для того, щоб вижити на розширених і більш конкурентних ринках, виробники повинні здійснювати інвестиції у нове обладнання, технології і виробничі лінії, результатами чого будуть стримування витрат і розширення обсягів виробництва. **Капітальні інвестиції** також можуть зрости, якщо інші країни вирішать заснувати свої виробництва всередині митних союзів з метою уникнення зовнішніх торговельних бар'єрів.

Оскільки незначна зміна у темпах зростання може призвести до значного кумулятивного впливу на обсяг національного виробництва, то динамічні ефекти зміни торговельної політики можуть мати значно більші масштаби порівняно з ефектами, що базуються на статичних моделях. Разом ці статистичні та динамічні ефекти визначають збільшення чи зменшення загального добробуту, пов'язаного з формуванням регіональної торговельної угоди.

Короткі висновки

1. Глобалізація – багатогранний процес, який охоплює усі сторони суспільного розвитку і втілюється у зростаючій взаємозалежності країн світу в результаті формування єдиного всесвітнього господарського простору.
2. Глобальна економіка – якісно новий стан світової економіки, яка поступово перетворюється у цілісний глобальний організм, поєднаний гігантською виробничо-збутовою мережею, глобальною фінансовою системою, планетарною інформаційною сіткою тощо.

3. Процес глобалізації розгортається під впливом сукупності технічних, технологічних, соціально-економічних, політичних та морально-етичних факторів.

4. Глобалізація здійснює суперечливий вплив як на окремі держави, так і на світову економіку в цілому: з одного боку вона відкриває безпрецедентні можливості для економічного зростання, з іншого – породжує небачені загрози та ризики.

5. Глобальні проблеми – проблеми, пов'язані з природно-антропогенними явищами, що виникли у процесі розвитку сучасної цивілізації і мають загальнопланетарний характер як за своїми масштабами та значенням, так і за способами вирішення.

6. Економічна інтеграція – це процес усунення обмежень у сферах міжнародної торгівлі, руху факторів виробництва, розрахунків, а також зближення господарських механізмів, що приймає форму міждержавних угод і регулюється міждержавними органами.

7. Основними типами інтеграційних об'єднань є зона преференційної торгівлі, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок та економічний союз.

8. Вплив економічної інтеграції на добробут можна проаналізувати з двох точок зору. Перша з них стосується статичних ефектів для добробуту у результаті створення торгівлі і відхилення торгівлі. Друга пов'язана з динамічними ефектами для добробуту внаслідок більшої конкуренції, економії від масштабу і стимулів до здійснення інвестиційних витрат, що є можливим завдяки економічній інтеграції.

Поняття, що треба пам'ятати

- *Глобалізація*
- *Глобалізація економіки*
- *Глобальні проблеми*
- *Глобальна екологічна проблема*
- *Економічна інтеграція*
- *Зона преференційної торгівлі*
- *Зона вільної торгівлі*
- *Митний союз*
- *Спільний ринок*
- *Економічний союз*
- *Статичні ефекти*
- *Динамічні ефекти*

Контрольні запитання

1. Що таке глобалізація, як Ви розумієте сутність цього явища?
2. Чим глобальна економіка відрізняється від світової?
3. Охарактеризуйте форми прояву глобалізації.
4. Охарактеризуйте рівні глобалізації економіки.
5. Розкрийте суперечності глобалізації. Чи існує механізм їх вирішення?
6. Назвіть визначальні риси глобальних проблем.
7. Що таке економічна інтеграція? Які її передумови та цілі?
8. Які типи інтеграційних об'єднань Ви знаєте? Що між ними спільного та чим вони відрізняються?
9. Які типи економічних ефектів виникають при створенні митного союзу?
10. Поясніть виникнення ефектів створення та відхилення торгівлі.

11. Від чого залежить зростання або зменшення загального рівня добробуту в результаті створення митного союзу?
12. Внаслідок яких закономірностей інтеграція в більшості випадків зумовлює загальне зростання добробуту країн, які беруть у ній участь?

ЕКОНОМІЧНИЙ ПРАКТИКУМ

У завданнях 1 – 8 оберіть одну правильну відповідь

1. Глобалізація змінює зміст світових господарських зв'язків таким чином, що:
- А) темпи зростання міжнародної торгівлі випереджають темпи зростання виробництва;
 - Б) темпи зростання виробництва випереджають темпи зростання міжнародної торгівлі;
 - В) зростає міжнародний обмін сировиною та напівфабрикатами;
 - Г) темпи торгівлі цінними паперами нижче за темпи міжнародної торгівлі товарами та послугами.
2. Глобальні проблеми слід вирішувати з урахуванням інтересів:
- А) всіх народів;
 - Б) високо розвинутих країн;
 - В) країн, що розвиваються;
 - Г) регіональних об'єднань країн.
3. До глобальних проблем не відносяться:
- А) забезпечення людства сировиною, енергією, продовольством;
 - Б) прискорення економічного розвитку країн;
 - В) мирне освоєння космічного простору;
 - Г) охорона прав людини.
4. Важливим фактором розвитку міжнародної торгівлі, що діє всупереч процесу глобалізації, є:
- А) регіоналізація міжнародної торгівлі;
 - Б) зростання відкритості економік провідних країн світу;
 - В) зростання світового фінансового ринку;
 - Г) розвиток багатонаціонального підприємництва.
5. Що належить до передумов інтеграції:
- А) сприяння структурній перебудові економіки;
 - Б) вплив ресурсів від менш економічно розвинених країн до більш розвинених;
 - В) близькість рівнів економічного розвитку та ступеня економічної зрілості країн, що інтегруються;
 - Г) різний рівень економічного розвитку країн, що інтегруються.
6. Повне скасування митних тарифів у взаємній торгівлі за умови збереження національних митних тарифів щодо третіх країн веде до утворення:
- А) спільного ринку;
 - Б) зони вільної торгівлі;
 - В) митного союзу;
 - Г) економічного союзу.
7. Теорію митного союзу розробив:

- А) Вальрас;
- Б) Самуельсон;
- В) Сміт;
- Г) Вайнер.

8. Внаслідок створення митного союзу обсяг споживання в країні:

- А) збільшиться;
- Б) зменшиться;
- В) буде дорівнювати нулю;
- Г) не зміниться.

9. Визначте позитивні та негативні наслідки глобалізації, заповніть наступну таблицю.

Таблиця 19-2 Позитивні та негативні наслідки глобалізації

Глобалізація відкриває нові можливості	Глобалізація породжує загрози та ризики
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.

Чи є глобалізація закономірним соціально-економічним процесом? Хто виграє, а хто програє у процесі глобалізації? Чи можна уникнути загроз та ризиків глобалізації?

10. Автомобільне колесо коштує в Україні 120 дол. США, у Литві – 100 дол., у Білорусі – 80 дол. Зовнішня торгівля України не впливає на рівень світових цін. Спрогнозуйте наслідки таких подій.

А) В Україні вводиться 100-відсотковий тариф на імпорт коліс з Білорусі та Литви. Чи буде Україна продовжувати імпортувати колеса?

Б) Якщо після цього Україна утворить митний союз з Білоруссю, чи буде вона сама виробляти колеса або імпортуватиме їх?

В) Який ефект – створення торгівлі чи відхилення торгівлі – виникає при заснуванні митного союзу між Україною та Білоруссю?

Г) Який ефект – створення торгівлі чи відхилення торгівлі – виникає при заснуванні митного союзу між Україною та Литвою?

11. У зв'язку зі створення інтеграційного об'єднання НАФТА між США та Канадою відбувається вільна торгівля. Як це вплине на:

- А) економіку США, Канади, їх взаємну торгівлю?
- Б) економіку європейських країн?